

Список використаних джерел:

1. Чайковський Андрій. Спогади. Листи. Дослідження: У 3-х тт. / Упорядн. Б.З. Якимович за участю З.Т. Грень, О.В. Сідяра. — Львів, 2002. — Т.ІІ. — С.7-310.
2. Чайковський Андрій. Цит. вид. — Т. ІІ. — С. 291-293.
3. Чайковський Андрій. Цит. вид. — Т. І. — С. 357-359.
4. Наша Культура. Науково-популярний місячник української культури. — Вінніпег. — Рік XVI. — 1953. — Ч. 4-5 (181-182). — С. 14-20
5. Віра і Культура. Місячник української богословської думки й культури. Орган Укр. Наук. Богословського Товариства. — 1954. — Ч. 11. — С.27-30.
6. Чайковський Андрій. Цит. вид. — Т. ІІ. — С. 299-310.

The article analyses correspond of Ivan Ogienko with Andriy Tchaikovsky and determine its main problems.

Keywords and word-combinations: Ukrainian state, moskwofilstvo, international relationship, Great Ukrainians.

Отримано: 16.07.2008 р.

УДК 929 (477):37.037

М. І. Слободян

Львівський інститут МАУП

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ І. ОГІЄНКА (МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА)

У статті на основі аналізу праць І.Огієнка (митрополита Іларіона) досліджується такий феномен як український патріотизм, висвітлюються питання національно-патріотичного виховання, показані шляхи та джерела формування української національної свідомості.

Ключові слова та словосполучення: огієнкознавство, український патріотизм, націоналізм, історія, мова, батьківщина, меншовартість, рідномовні обов'язки, національна свідомість, національне відродження, державна мова, українська церква.

Процес демократизації посттоталітарного суспільства України органічно пов'язаний з вихованням нової людини, яка б стала носієм високих національних цінностей, пріоритетів. Українське суспільство має усвідомити консолідуючу роль національного фактора в демократичній поліетнічній Україні з метою плекання соборної спільноти українського народу, що об'єднує представників різних національностей, які живуть у незалежній українській державі, мають ті ж права і обов'язки, що й представники автохтонного народу. Користуючись тими ж правами, що й представники корінної нації, національні меншини, що живуть в Україні, не повинні забувати і про свій обов'язок — вірно служити Україні, брати активну участь у розбудові незалежної української держави, шанувати все українське.

Зразком національної терпимості, поваги, поведінки, ставлення українців до інших народів став великий патріот України І. Огієнко.

У зверненні «До українського народу» він зазначає: *«Я буду служити народам усякої віри ... Нехай не буде у нас на Україні ні насильства, ні погромів, ні пригноблених інших націй»* [5, с.1,3].

І.Огієнко водночас наголошував, що *«Україна не тюрма народів, а колыска культур: погляньте, які сильні пагони російської, європейської літератур і мистецтва зросли тут»* [6, с.8].

Великий духом, розумом і серцем митрополит Іларіон у неймовірно складних умовах цькування та переслідувань брав активну участь у визвольних змаганнях українського народу, будівництві національної державності України, словом і справами своїми прислужився духовному відродженню рідного народу як у самій Україні, так і на чужині. Він був глибоко переконаний у тому, що першочерговим обов'язком кожного українського інтелігента і громадянина є невтомна праця на благо України.

За своє життя вчений написав майже дві тисячі праць, які пройняті духом високої національної свідомості, гідності, українського патріотизму, гордості за свою Батьківщину — Україну, високої моралі. На жаль, українська громадськість знайома, в основному, з його працями, які вийшли після проголошення незалежності України — 24 серпня 1991 р. З-поміж них «Українська культура», «Дохристиянські вірування українського народу», «Історія української мови», «Історія українського друкарства», «Тарас Шевченко», «Розп'ятий Мазепа», «Богдан Хмельницький», «Свята Почаївська Лавра», «Рятування України», «Наука про рідномовні обов'язки» та ін.

Українські вчені вже зробили вагомий внесок у дослідження творчої спадщини І.Огієнка. Серед них М.Тимошик, Є.Сохацька, І.Тюрменко, З.Тіменик, В.Ляхоцький, Н.Черниш, А.Марушкевич та ін. Вони у тій чи іншій мірі розкрили філософський, історичний, державотворчий, мовознавчий, педагогічний, редакторський та релігійний аспекти його діяльності. Мета нашого дослідження висвітлити проблеми національно-патріотичного виховання українців, формування національної свідомості та самосвідомості, які займають чільне місце у духовному доробку невтомного працівника українського ренесансу І.Огієнка.

Більшу частину свого життя він провів за межами своєї Батьківщини, але довголітня розлука з Україною, її народом не погасила його любові до рідного краю. Великий патріот і в еміграції відчував Україну всією душею, тяжко переживав від того, що його багатолітня праця, присвячена Україні, майже нікому там не відома.

Одним із важливих завдань, які необхідно вирішити на шляху українського національного відродження, І.Огієнко вважав виховання в українців високої, священної любові до своєї Батьківщини — України. Вчений дає своє розуміння Батьківщини. Для нього Батьківщина — *«це, де хто народився, де провів безтурботні дитячі роки. До тієї землі прив'язується він усією душею своєю на ціле життя»* [2, с.30]. Для І.Огієнка як для людини, яка довгі роки прожила на чужині, рідна земля і Батьківщина є тотожними поняттями. Рідна зем-

ля, на його думку, — це те найкраще і наймиліше, що має тільки окрема людина чи окремий народ. Любов до рідної землі вважав святим обов'язком кожного українця. Він зазначав: *«Рідний народ займає свою землю і цю землю ми зобов'язані любити всією душею, і берегти її всіма силами. Бо ж рідна земля — це те найкраще і наймиліше, що має тільки окрема людина чи окремий народ... Рідна земля ніколи не забувається, а туга за нею все збільшується, коли нас доля заносить далеко і надовго від неї. Рідна земля — це матінка рідна, що вміє тишити й приголубити нас. От чому ми свою Україну зовемо Ненькою і любимо її над усе»* [2, с.30].

Важливим джерелом національно-патріотичного виховання, особливо молоді, І. Огієнко вважав героїчне і трагічне минуле українського народу, закликав вивчати свою історію. Незнання історії України, а тим більше зневажання її, прирівнював до зневаги батьків. Втрату української історії вважав рівноцінною краху всієї нації, оскільки історія — це основа нації. У праці «Рятування України» він зазначає, що *«українська історія оживляє нас українців і дає нам цілющу силу працювати до тієї правди, якої ми прагнемо всі. Це вона одна воскрешає український народ, це вона одна кличе скидати з себе кайдани неволі, в які закували Україну вороги»* [7, с.418].

І.Огієнко відстоював право української нації на самовизначення, боровся за її збереження як самостійної, окремішньої, доводив самобутність, давність українського народу. У праці «Українська культура» він запитує: *«Чи ж ми справді маємо право на вільне життя, чи ми маємо право на ту автономію, якої так настирливо домагалися ось уже більше двох віків? Чи народ наш окремий, чи він же має свою культуру, культуру оригінальну, своєрідну? Чи у минулому єсть у нього своя історія, своє життя?»* [8, с.12]. Учений категорично виступав проти того, щоб цілковито змішувати «в одну купу» три народи: українців, білорусів, росіян, доводив, що ці народи відрізняються одні від одного мовою, історією, темпераментом, характером, фізичним типом, внутрішньою індивідуальністю, побутом та суспільним устроєм. Він наголошував на тому, що *«який би бік життя ми не взяли, скрізь побачимо, що народ наш виявляє себе окремим, своєрідним народом, народом з самостійною культурою»* [8, с.19].

Учений наголошував на тісному зв'язку історичного минулого України і її сучасного. *«Минуле зв'язане з сучасним органічно і нема нічого в сучасному, що не мало б свого коріння в минулому»* [2, с.12].

Невід'ємною складовою національно-патріотичного виховання українців І.Огієнко вважав подолання у їх свідомості та поведінці почуття національної меншовартості. Цій проблемі присвячена ціла низка праць вченого, зокрема «Книга нашого буття на чужині», «Рятування України», «Розп'ятий Мазепа», «Лишусь навек з чужиною» та ін. Національну меншовартість він розглядав як забуття національної ідентичності, відсутність гордості за свою націю, національну пасивність, втрату національних звичаїв, традицій, мови, почуття господаря на своїй власній землі. І.Огієнко усвідомлював, що для того,

щоб допомогти українцям позбутися почуття меншовартості, потрібно подолати її у собі, звільнитися від неї самому. Слід зауважити, що він розвінчує меншовартість, у першу чергу, в середовищі української еміграції, вважає, що це ганебна риса, хвороба в середовищі українців, які з різних причин залишили Батьківщину. Звертаючись до українців як представник української еліти в еміграції, він закликає берегтися цього ганебного почуття. *«Бережися почуття меншовартості. Кожен емігрант, опинившись на чужині, бачить багато такого, чого не бачив у себе на батьківщині, часом бачить і гірше. І в людей слабодухих часто виникає особливе почуття, що зветься меншовартість. Він меншовартий від цих чужинців!»* [7, с.356]. Ці слова І.Огієнка є надзвичайно актуальні й сьогодні. Вони звернені до тих українців, які залишили уже незалежну українську державу і подалися в світи в пошуках кращого заробітку, кращого життя, кращої долі. Вчений вважає, що почуття меншовартості не є природною рисою українців, що це набута хвороба і причиною її є багатолітнє поневолення України чужинцями. Він наголошує на шкідливості цього почуття, яке веде до руйнації всього національного, а в кінцевому підсумку — до винародовлення.

У контексті національної меншовартості І. Огієнко виділяє таке явище як зрада. Він називає зраду найважчим гріхом на світі, вважає, що вона є наслідком духовної меншовартості людини. Яскраво й палко засуджує зрадників українського народу, називає їх пропашими, одщепенцями, перекидьками, нещасливими, бездуховними людьми.

До найважливіших чинників національно-патріотичного виховання І.Огієнко відносив українську мову, вважав її невід'ємною національною ознакою українців, формою культурного і національного життя української нації, її душею. *«Мова — це наша національна ознака, у мові — наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова — це форма нашого життя, життя культурного і національного. Це форма національної організації. Мова — душа кожної національності, її святощі, її національний скарб ... І поки живе мова — житиме й народ як національність. Не стане мови — не стане національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом...»* [8, с.126]. Розуміючи велике значення мови, її роль у національно-патріотичному вихованні вчений-мовознавець пише ряд праць мовознавчого характеру. Це такі як «Історія української літературної мови», «Складання української мови», «Наука про рідномовні обов'язки» та інші. У праці «Наука про рідномовні обов'язки» він виділяє десять найголовніших мовних заповідей свідомого українського громадянина. Вони пройняті духом українського патріотизму і мають велике значення у вихованні поваги, любові не тільки до української мови, а й до всього українського:

1. Мова — то серце народу: гине мова — гине народ.
2. Хто цурається рідної мови, той у саме серце ранив свій народ.
3. Літературна мова — то головний двигун розвитку духовної культури народу, найвища основа її.

4. Уживання в літературі тільки говіркових форм сильно шкодить культурному об'єднанню нації.

5. Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватись свідомою нацією.

6. Для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова й вимова, тільки один правопис.

7. Головний рідномовний обов'язок кожного свідомого громадянина — працювати для збільшення культури своєї літературної мови.

8. Стан літературної мови — то ступінь культурного розвитку народу.

9. Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови.

10. Кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу [6, с.16].

Ці мовні заповіді стосуються кожного українця. Вони не втратили актуальності й сьогодні, коли антидержавницькі сили в Україні намагаються нав'язати українському народові двомовність, дві державні мови — російську й українську.

Учений вважав, що справжнього патріота України можна виховати лише використовуючи скрізь і в усьому українську мову, честь якої закликав охороняти як власну, як честь своєї нації. Він писав: *«На кожному кроці і кожної хвилини охороняй честь своєї рідної мови, як свою власну, більше того як честь своєї нації. Хто не береже честі своєї рідної мови, той підкопує основи своєї нації»* [6, с.15]. І.Огієнко закликав українців знати і виконувати рідномовні обов'язки, заповіді. *«Де б ти не жив — чи у своїм ріднім краю, чи на чужині, — скрізь і завжди мусиш уживати тільки однієї соборної літературної мови й вимови, тільки одного спільного правопису. Тим ти покажеш, що ти свідомий син своєї об'єднаної нації»* [6, с.15]. Вчений наголошував на тому, що людина, яка не зросла на рідній мові, є загубленою для нації, бо ціле життя буде безбатченком і справи рідної нації будуть їй чужі. Він підкреслював винятково важливу роль української мови у формуванні сильної волі особистості, яка так потрібна українській нації на шляху її державотворення. *«Найцінніший ґрунт для духовного виховання сильного характеру — то рідна мова. Пильнуйте ж виховувати такі потрібні для нації сильні характери, виховуючи дітей тільки рідною мовою»* [6, с.29].

Наголошуючи на тому, що рідна мова є найголовнішим наріжним каменем існування українського народу, найважливішою основою, на якій він зростає духовно і культурно та на її ролі і значенні у національно-патріотичному вихованні українського народу, вчений-мовознавець зазначає, що, обов'язком української держави є давати можливість своїм меншинам нормально розвивати свої літературні мови, щоб не допустити їх мовного винародовлення, яке, на його думку, веде до морального каліцтва, що породжує різні злочини.

«Мовне винародовлення завжди і конче провадить до морального каліцтва, а воно — найродючіший ґрунт для різних злочинів ...» [6, с.14].

Важливе місце у національно-патріотичному вихованні дітей педагог відводив сім'ї, де закладаються основи виховання доньки чи сина. *«Чого батько і мати навчать у родині, з тим і в світ піде дитина»* [3, с.64]. Він наголошував на тому, що разом з рідною мовою батька й матері дитина сприймає українські звичаї, пісні, приказки, прислів'я, віру, які вважав цінним джерелом національно-патріотичного виховання. Особливу роль у національно-патріотичному вихованні дітей. І.Огієнко відводив матері, яка плекаючи дітей, повинна керуватися не вузьким колом своїх інтересів, а інтересами загальнонаціональними, думати про майбутнє нації. Вона повинна оформити житло у національному дусі, навчити доньок готувати українські страви, дотримуватись у сім'ї українських звичаїв, традицій. *«Розумна і свідома мати, яка ревно пильнує за всім цим, — писав педагог, — скоро побачить наслідки такого національного провадження дому: родина її міцна, а діти свідомі свого. А це — найбільше і найтерше щастя для кожної матері»* [2, с.164].

Важливого значення надавав І.Огієнко у своїх працях національно-патріотичному вихованню дітей в українських сім'ях, що живуть в еміграції, наголошував, що діти з таких сімей повинні відвідувати українські школи, дотримуватись українських звичаїв, традицій, ходити до української Церкви і слухати проповіді на рідній мові. Особливо гостро він виступав проти того, щоб змінювати українські прізвища, імена на чужі, вважав таке явище початком винародовлення. *«А в нас на чужині ще нерідко ведеться, що наші українці люблять міняти своє рідне ім'я та своє родове прізвище на чужинне. Це вже початок винародовлення і цього не потрібно робити»* [2, с.125]. Педагог переконливо доводив, що українські імена не гірші від чужоземних і тому потрібно називати в українських сім'ях дітей тільки українськими іменами. І.Огієнко наголошував на виховному значенні рідного побуту. *«Національна прикраса свого дому має велике виховне значення для всієї родини, а особливо дітей, молоді взагалі»* [2, с.125]. Він радив *«давати багато вишивок на одяг наших дітей, щоб вони з дитинства полюбили все рідне і щоб воно стало істотою їхньої душі»* [2, с.127], наголошував на тому, що вишивки на рушниках, подушках, скатертинах є традиційною прикрасою приміщення українців, підносять дух, будять національну свідомість.

Великого значення у національно-патріотичному вихованні українців учений надавав національній одежі, вважав, що кожен українець повинен любити, носити і берегти її, адже одежа є свідченням приналежності людини до тієї чи іншої національності, шанування традицій свого народу. Українська одежа за кордоном є своєрідним паспортом, за яким українці узнають, пізнають один одного. *«А в наш час, — писав він, — люблять вбиратися в чужу одіж, і то тільки тому, що вона чужа, хоч вона їй ока не веселить нам і серця не гріє»* [2, с.125]. І.Огієнко вважав, що для формування українця-патріота велике значення мають

звичаї, традиції та обряди українського народу. *«Наші рідні звичаї, в яких ми виростили і виховувались довгими віками, мають велике значення, бо це ж вони — основа нашої культури, це та підвалина, на якій стоїть наш народ як окрема нація»* [2, с.23]. Учений доводив необхідність виховання особливо у підростаючого покоління, поваги до звичаїв свого народу, які поділяв на сімейні, релігійні, загальнонародні, вважав, що звичаї, обряди і традиції з'єднують минуле з сучасним, свідчать про живучість національної спільноти. І. Огієнко наголошував на великому виховному значенні українського народного календаря — системи дат, свят, традицій, а також українських пісень, фольклору, вважав, що *«пісня — це душа народу, пісня — це щира розмова і тому-то рідна пісня така мила»* [4, с.124]. Він стверджував, що найбільше сприяють пробудженню національної свідомості, патріотичного духу українців пісні у виконанні хорів, якими здавна славилась Україна. Митрополит наголошував на великому виховному потенціалі українських колядок, вважав, що за своєю величчю вони не мають рівних собі у світі, а в устах наших дітей бринять небесними піснями, які бентежать серце і зворушують до глибини душі. *«І не одна сльоза рясна й гаряча матерня та пекуча батьківська висохне на побожних обличчях при співах цих величних колядок»* [4, с.124].

Важливу роль у національно-патріотичному вихованні молоді І.Огієнко відводив школі. На його думку, тут шліфуються і вдосконалюються якості, які набуті в сім'ї. Педагог наголошував на тому, що українці повинні дбати про рідномовні школи, вважав, що своє завдання у справі національно-патріотичного виховання школа зможе виконати тільки тоді, коли в ній працюватимуть учителі з високим рівнем національної свідомості, коли всі підручники будуть написані соборною літературною українською мовою, коли у школі будуть створені гуртки плекання рідної мови, бібліотеки будуть укомплектовані книжками, журналами, словниками, газетами, написаними соборною літературною українською мовою, а учні добре знатимуть свої рідномовні обов'язки, соборну літературну українську мову й вимову. Він радив у школах, інших навчальних закладах щорічно проводити «Свято рідної мови». У праці «Наука про рідномовні обов'язки» педагог дає поради молоді, вчителям початкових, середніх шкіл, учням, студентам, викладачам вищих навчальних закладів, які спрямовані на вивчення соборної української літературної мови, її виживання. Ці настанови вченого актуальні й сьогодні в Україні, а також для українців, які емігрували в інші країни, забравши з собою дітей, які навчаються у створених там українських школах. На жаль, Огієнкові рідномовні обов'язки недостатньо реалізуються в українській державі на сімнадцятому році її незалежності. У незалежній Україні українській мові потрібно відстоювати, виборювати статус державної. Антиукраїнські сили, які є у владних структурах України, особливо в парламенті, і далі виступають за дві державні мови — українську і російську, заявляють про «ущемлення» російської мови в Україні. Значна частина урядовців, парламентарів за роки незалеж-

ності України так і не навчилися розмовляти українською мовою. Ще й досі українцям, які активно відстоюють усе українське — державу, мову, звичаї, традиції та ін. навішують ярлики націоналізму у його негативному розумінні, ототожнюють поняття націоналізм, нацизм, фашизм. Процес утвердження української мови як державної проходить досить важко, зустрічає опір громадян України російського походження, а також російськомовного населення, значну частину якого складають етнічні українці.

Що стосується вищої школи, її ролі у національно-патріотичному вихованні, то педагог справедливо відзначав, що вищі рідномовні навчальні заклади *«дають завершення соборній літературній мові ..., а студентство вищих шкіл — то найкращий цвіт нації, то найміцніший її ґрунт, на якому вона зростає»* [2, с.31]. Великого значення надавав І.Огієнко національно-патріотичному вихованню молоді у позаурочний та позашкільний час, вважав, що таку роботу повинна проводити перш за все інтелігенція. Цій проблемі він присвятив XXIII розділ своєї праці *«Наука про рідномовні обов'язки»*, який називається *«Позашкільна освіта і рідна мова»*. Тут названі шляхи і форми національно-патріотичного виховання молоді поза школою, а саме: курси для дітей (народу) різного віку; цілеспрямована діяльність таких товариств як *«Просвіта»*; підтримка *«Гуртків плекання рідної мови»*; поширення товариствами позашкільної освіти рідномовного гасла: *«Для одного народу — одна літературна мова й вимова, один правосис»* [6, с.35]. Ці практичні поради вченого-педагога заслуговують на увагу і сьогодні можуть бути використані працівниками освіти всіх рівнів.

Вагоме місце у національно-патріотичному вихованні українців митрополит Іларіон відводив Церкві, вважав, що вона повинна вчити любові до Батьківщини, бережно ставитись до всього українського, що з нею нерозривно пов'язані українські звичаї, традиції. Він наголошував на тому, що в українській Церкві повинна звучати українська мова, що *«Церква — це душа народу, а мова Церкви — це ключ до цієї душі. Церква без рідної мови — Церква мертва, недіяльна, а народ у цій Церкві — чужий їй, пасивний, бо не оживлений найвищим даром — даром рідної мови»* [6, с.25]. Митрополит вважав, що *«богослужіння незрозумілою мовою не приносить вірним усієї тієї духовної користі, що є його ціллю»*, а *«народ, що слухає Служби Божі в нерідній йому мові, подібний до в'язня, що любується світом Божим через в'язничні ґрати»* [6, с. 25].

Говорячи про різні форми, методи, джерела та шляхи національно-патріотичного виховання, І. Огієнко наголошує, що провідне місце у цьому процесі належить українській інтелігенції, яка повинна усвідомити свою роль і місце у формуванні високої національної свідомості та самосвідомості українців.

Однією із найбільш важливих проблем в умовах незалежної України є відродження її духовності, невід'ємною складовою якої є український патріотизм, про який у радянський період говорити було заборонено. Ідеологи цього часу, наслідуючи класиків марксизму-ленінізму, трактували його як український буржуазний націоналізм. За

прояв цього почуття кращих синів і дочок українського народу переслідували, репресували, знищували морально і фізично. В СРСР був сформований новий тип особистості — радянська людина, яка була носієм радянського патріотизму.

Український патріотизм — це не просто пасивна любов до своєї Батьківщини. Він вимірюється не словами, а конкретними справами, особистим внеском кожного у розбудову незалежної української держави. І взірцем для нас у цьому є І.Огієнко, який усе своє подвижницьке життя втілював на практиці величну ідею служіння своєму народові і є ідеалом мужнього служіння Україні. У цьому служінні він бачив вищу мету людського життя взагалі і свого власного. Ім'я вченого вписане золотими літерами на скрижалях України як автора багатьох фундаментальних наукових праць. Звитязний лицар слова й духу І.Огієнко надихає своїх нащадків до жертвовного служіння Богу й Україні.

Настанови вченого щодо національно-патріотичного виховання, формування високої національної свідомості та самосвідомості українців актуальні й сьогодні в умовах незалежної України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. — К.: Україна, 1996.
2. Митрополит Іларіон. Книга нашого буття на чужині. Бережимо усе своє рідне: Ідеологічно — історичні нариси. — Вінніпег, 1956.
3. Митрополит Іларіон. Навчаймо дітей своїх української мови. — Вінніпег, 1961.
4. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Історично-релігійна монографія. — Вінніпег, 1965.
5. Огієнко І. До українського народу (Звернення) // Вісник Міністерства Ісповідань УНР. — 1920. — 22 червня. — №2.
6. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. — Львів: Біблос, 2001.
7. Огієнко І. (митрополит Іларіон). Рятуння України. Упоряд., авт. передм. і комент. М.С. Тимошик. — К.: Наша культура і наука, 2005.
8. Огієнко І. Українська культура. — Львів: Фенікс, 1992.
9. Сохачька Є.І. «Молюся за весь Рідний Край...» Штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності. — Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2007.
10. Тимошик М.С. «Лишусь навек з чужиною...» Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. — Вінніпег-Київ, 2000.
11. Тимошик М.С. Голгофа Івана Огієнка: Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності. — К.: Заповіт, 1997.

The article deals with the analysis of Ivan Ohiyenko's (the Metropolitan Ilarion) works. Such phenomenon as Ukrainian patriotism has been researched. Issues on national patriotic upbringing have been highlighted. Ways and sources of Ukrainian national awareness formation have been shown.

Key words and phrases: Ohiyenko studies, Ukrainian patriotism, nationalism, official language, motherland, insignificance, mother tongue duties, national awareness, national revival, Ukrainian church.

Отримано 7.05.2008 р.